

גיליון מספר 39 – נובמבר-דצמבר 2016

טיפים שימושיים לכתיבה - משולחנו של צוות העברית באכסניית הלשון במכללה¹

התאהבתי בה..... בלשון העברית!

והפעם: מי צריך מדגש?! - על שתי דרכים להדגשה

שינוי סדר המילים במשפט, צורת מקור מוחלט

למשפט שני חלקים עיקריים: נושא [הדבר העיקרי במשפט] כעין 'עושה הפעולה', נושא [הנאמר על הנושא] - החידוש במשפט. לשני חלקים אלה [נושא ונושא] ניתן להוסיף משלימים שונים.
דוגמה: **פרח** [נושא] **צהוב** [משלים לנושא] **גדל** [נושא] **בגן הארמון** [משלים לנושא] [שלומית כהן, פרח הירח].

למילים במשפט יש סדר; הסדר הטבעי המקובל בדרך כלל הוא נושא [העיקר במשפט], נושא [החידוש הנאמר על הנושא] ומשלימים שונים: לשני חלקים אלה [נושא ונושא].

הדגשה באמצעות שינוי סדר המילים במשפט

שינוי מהסדר המקובל של המילים במשפט [נושא, נושא] יוצר הדגשה של חלק מסוים במשפט ולעתים גם שינוי משמעות. לדוגמה: **אני קורא רק בעברית**, לעומת **רק אני קורא בעברית**.

דוגמה להדגשה באמצעות שינוי סדר המילים במשפט:

פעמים יפה שיחתם של הבריות ממעשיהם של הבריות (עגנון, ספר תכלית המעשים – האש והעצים: רד).

ניסוח על פי 'סדר מקובל': **שיחתם** [נושא] **של הבריות** [משלים לנושא] **יפה** [נושא] **פעמים** [משלים לנושא] **ממעשיהם של הבריות** [משלים לנושא].

ביצירתו, הכותב הדגיש את האופן **(פעמים)** והחידוש **(יפה)**.

דוגמה להדגשה באמצעות שינוי סדר המילים במשפט:

בעמק יפה, בין כרמים ושדות, עומד מגדל בן חמש קומות (גולדברג, דירה להשכיר).

ניסוח על פי 'סדר מקובל': מגדל [נושא] בן חמש קומות [משלים לנושא] עומד [נושא] בעמק יפה בין כרמים ושדות [משלים לנושא].

ביצירתה, הכותבת הדגישה את המקום **(עמק, כרמים ושדות)** שבו עומד המגדל.

יש מקרים במשפט שמני שבו הכותב 'משנה תפקידים'. לדוגמה: **הפה** [נושא] הוא **הכוח** [נושא] **והכוח**

[נושא] הוא **הפה** [נושא] (עגנון שירה: 386).²

¹ ד"ר עדית שר מרכזת האכסניה

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי בבאר-שבע בע"מ (חל"צ)

רח' יהודה הלוי 33 ת"ד 4301 באר-שבע 84536 טל': 08-6402777 פקס: 08-6413020
חל"צ 511262669

הדגשה באמצעות שימוש בצורת מקור

במערכת הנטייה של הפועל בעברית מוצאים גם את צורות המקור: **מקור מוחלט ומקור נטוי**. ברוב הבניינים קיימות שתי הצורות אך אלה אינן נוצרות מכל השורשים; צורות המקור מתארות פעולות בצורה מופשטת.

המקור המוחלט הוא מעין צורת יסוד של הפועל נטולת זמן וגוף. לכל בניין צורת מקור ייחודית (פְּקוֹד, נִפְקֹד, פִּקֵּד, פִּקְדוּ, הִתְפַּקֵּד, הִתְפַּקְדוּ, הִפְקֵד, הִפְקֵדוּ)³ המקור המוחלט אינו ניטה ואין מצטרפות אליו אותיות השימוש בכלים, למשל זְכוּר, שְׂמוּעַ. השימוש בצורה זו נפוץ בלשון המקרא. השימוש בצורת המקור המוחלט יוצר הדגשה וחיזוק [כשהוא מקדים צורת פועל אחרת], למשל זְכוּר תזכור.

דוגמה להדגשה ולחיזוק באמצעות שימוש בצורת מקור:

וְעַתָּה, אִם-שְׂמוּעַ תִּשְׂמְעוּ בְּקוֹלִי, וְשִׁמְרַתֶּם, אֶת-בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מְכֹל־הָעַמִּים, כִּי-לִי כָל-הָאָרֶץ (שמות יט, ה).

בעברית החדשה מועט השימוש בצורה זו והוא מופיע בדרך כלל בתבניות קבועות למשל 'הִיָּה הִיָּה' המוכרת כתבנית פתיחה לסיפור.

המקור הנטוי - קרוי גם שם פועל, משום שניתן להוסיף לו את אותיות השימוש בכלים וניתן להוסיף לו כינויים; למשל במקרא בשירת דבורה: וַתֵּשֶׁר דְּבוּרָהּ וּבָרַק בֶּן-אֶבְיָנֵעַם בַּיּוֹם הַהוּא, לְאִמֶּר (שופטים ה א). מוצאים גם שימוש במקור נטוי (שלא ב-ל).

דוגמות לשימוש בצורת מקור נטוי:

בְּשִׁבְתֶּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלִכְתֶּךָ בְּדַרְךָ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ (קריאת שמע, דברים ו ז).

בְּפִרְעַת פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עִם בְּרַכּוֹ יְהוָה (שירת דבורה, שופטים ה ב).

[...]כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ (שירת דבורה, שופטים ה לא).

ובימינו: **אך בבואי היום לשיר לך** (נעמי שמר, ירושלים של זהב).

שימוש זה מגביה את רמת הלשון.

כיום משמש לרוב המקור הנטוי בתוספת ל, למשל לְכַתֵּב, לְסַפֵּר, לְהַכְתִּיב, לְהַתְּכַתֵּב וכדומה.

לדוגמה: פְּתָאם/ סוּף סוּף/ מְרַגִּישִׁים כְּמָה טוֹב/ כְּשִׁיזְדַּעִים לְקָרָא וְגַם לְכַתֵּב!
(ע. הלל, לְקָרָא וְגַם לְכַתֵּב).

² במשפט שמני הנשוא הוא שם; להבדילו ממשפט פועלי שבו הנשוא הוא פועל [הילד שיחק]. הדוגמה המוצגת היא דוגמה למשפט שמני במבנה הקרוי משפט משוואה; היינו אותה מילה עשויה לשמש פעם בתפקיד נושא ופעם בתפקיד נשוא. הסדר השונה מעיד על רצונו ובחירתו של הכותב להדגיש בכל פעם חלק אחר במשפט.
³ מתוך: אבן-שושן, המילון החדש, 2003.